

Muğla Bölgesinin Tarihsel Depremleri (1850-1900)*

Selahattin Satılmış**

ORCID: 0000-0002-2282-9421

Öz

Bir devletin veya kentin sosyal ve iktisat tarihinin tam olarak anlaşılabilmesi için doğal afetlerin etkilerinin de ortaya konulması gerekir. Bu çalışmada, birinci derece deprem bölgesinde yer alan Muğla ve kazalarında 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca meydana gelen depremler, birinci el kaynaklardan olan arşiv belgeleri ve gazeteler ile mevcut literatür ışığında ele alınmış; ne sıklıkla ve büyüklükte yer sarsıntılarının yaşandığı ortaya çıkarılmak suretiyle Muğla'nın deprem tarihine ve depremselliğine katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Muğla'da 19. yüzyılın ikinci yarısında 51 depremin yaşandığı tespit edilmiştir. Hasara yol açan on beş deprem içerisinde en etkilileri 1851'de Fethiye'de, 1863'te Datça'da ve 1869'da Ula'da yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Doğal Afet, Muğla, Fethiye, Marmaris

Gönderme Tarihi: 25/11/2019

Kabul Tarihi:25/03/2020

* Bu makale "113K146" nolu ve "19. Yüzyıl Türkiye Deprem Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Etkileri" başlıklı TÜBİTAK projesi kapsamında hazırlanmıştır.

**Doç.Dr.,Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Mail: selahattin@aksaray.edu.tr

Historic Earthquakes Of Muğla Region (1850-1900)

Selahattin Satılmış

ORCID: 0000-0002-2282-9421

Abstract

Natural disasters are significant socio-economic events that concern people and states. For this reason, the effects of natural disasters need to be revealed for a complete understanding of the social and economic history of a state or city. In this study, the earthquakes that took place during the second half of the 19th century in the Muğla provinces and districts located in the first degree earthquake region were discussed in the light of primary sources, which are archive documents, newspapers and chronicles. In this way, it has been aimed to contribute to the seismicity and Muğla's earthquake history by revealing how frequently and large earthquakes were experienced. In this context, during the second half of the 19th century in Muğla, it was determined that fifty one earthquakes occurred, fifteen of which seemed to have caused damage, especially on 1851 in Fethiye, 1863 in Datça and 1869 in Ula earthquakes was very severe.

Keywords: Earthquake, Naturel Disaster, Muğla, Fethiye, Marmaris

Received Date: 25/11/2019

Accepted Date: 25/03/2020

Исторические землетрясения в регионе Мугла (1850-1900)

Резюме

Для полноценного понимания социальной и экономической истории одной страны или региона необходимо изучение в том числе и последствий происходящих в ней стихийных бедствий. Данная статья на основе первоисточников, архивных материалов, газетных статей и имеющейся литературы исследует землетрясения, произошедшие во второй половине XIX века во входящей в зону первой степени опасности Мугле и ее окрестностях. Выявление частоты и силы подземных толчков имеет цель внести определенный вклад в историю землетрясений Муглы и в изучение степени ее сейсмичности. Так, было выявлено, что во второй половине XIX века в Мугле произошло 51 землетрясение. Из 15-ти самых разрушительных более всех последствий было после землетрясения 1851 г. в Фетхие, 1863 г. в Датче и 1869 г. в городе Ула.

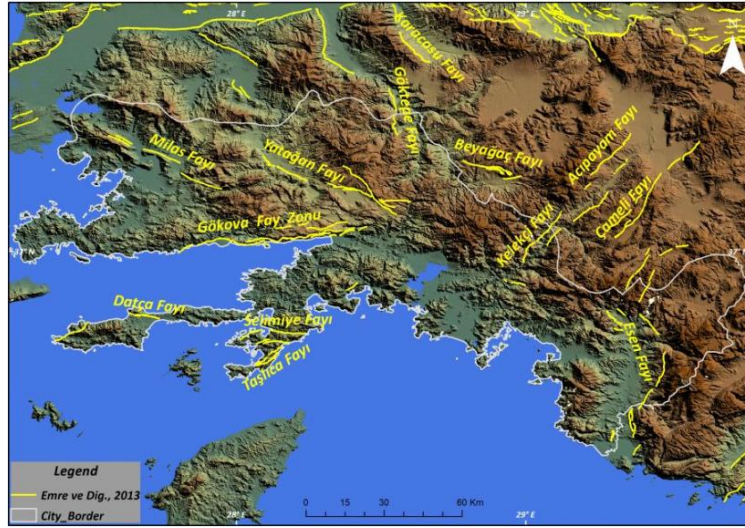
Ключевые слова: землетрясение, стихийное бедствие, Мугла, Фетхие, Мармарис

Получено: 25/11/2019

Принято: 25/03/2020

Giriş

Muğla ve çevresinde çok sayıda aktif fay bulunmaktadır. Muğla'nın doğu ve kuzeydoğusunda Kelekçi, Acıpayam, Çameli, Beyağaç fayları, kuzey batısında Milas ve Yatağan fayları, güney ve güneybatısında ise Gökova, Datça ve Selimiye fayları vardır. Güneydoğusunda ise Eşen Fayı bulunmaktadır (Bkz. Şekil 1 ve 2).¹ Ayrıca Fethiye-Rodos arasında çok derin bir denizaltı çukuru (graben) bulunmakta olup, bölgenin en önemli üst merkezleri bu denizaltı çukuru içindedir. Bir diğer üst merkez ise Meis Adası üzerindedir.² Günümüzde deprem üretme potansiyeli bulunan bu faylardan Milas Fayı 39 km, Gökova Fayı 60 km'lik denizdeki uzantısıyla beraber 120 km, Yatağan Fayı 17 km uzunluğuna sahiptir. Muğla'nın kuzeydoğusundaki faylar Muğla Fayı olarak da adlandırılmakta olup, 25 km uzunluğa sahiptir. Batıda Akçaova'dan başlayan bu fay, Muğla şehir merkezinden de geçerek Düğerek ilçesine doğru uzanır.³

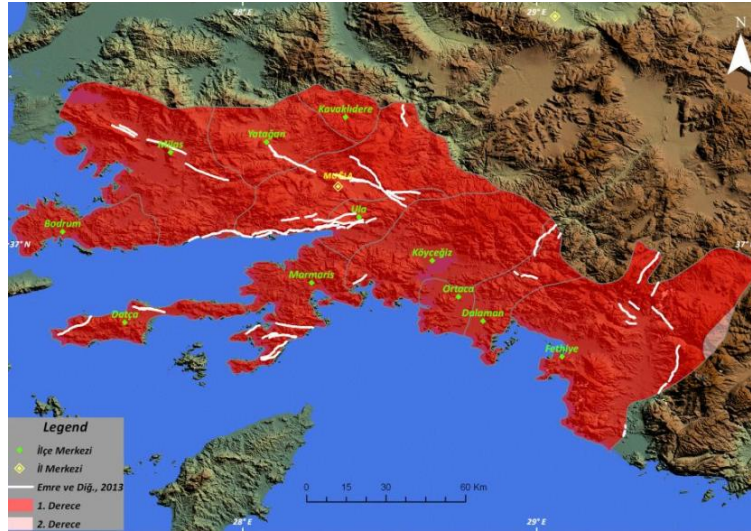

Şekil 1: Muğla ve Çevresindeki Fay Hatları (Kartal vdğr., 5)

¹ Recai F. Kartal vdğr., "Muğla Bölgesinin Sismik Aktivitesi ve Yapay Sarsıntılar", *Aktif Tektonik Araştırma Grubu Çalışması* (2014), Muğla, 3.

² Nihat Dipova ve Bülent Cangir, "Antalya İli Yerleşim Alanının Depremselliğinin Araştırılması", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi* (35), sy. 2 (2011): 100.

³ Hasan Sözbilir vdğr., *22-25 Kasım 2017 Muğla Depremleri ve Muğla İlinin Depremselliği Raporu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi Diri Fay Araştırma Grubu, İzmir (2017): 4-5.

Şekil 2. Muğla Deprem Bölgeleri (Kartal vdğr., 4)

Türkiye'nin güneybatısında bulunan Muğla ve kazalarının neredeyse tamamı, yukarıdaki şekilde de görüleceği üzere, birinci derecede deprem bölgesinde bulunmaktadır. Konumuzun başlangıcı olan 1850 yılı öncesinde MÖ 227, MÖ 198 ve MS 142-144 tarihlerinde Muğla ve civarında büyük depremlerin yaşandığı bilinmektedir.⁴ Bunların yanı sıra 1493 yılında yaşanan bir deprem Bodrum'da hasarlara yol açarken, 1631'de yaşanan başka bir deprem Milas'ta bazı hasarların oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca Rodos'ta büyük tahribata yol açan 1741 depremi de, anakarada, bu adanın kuzeyinde bulunan Milas ve bazı yerlerde hasarlar meydana getirmiştir.⁵

Muğla bölgesinin tarihsel depremleri hakkında en fazla bilgiyi Nicholas Ambraseys'in kaleme aldığı *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900* isimli eserinde bulabilmekteyiz. Ancak bu eserde Muğla bölgesindeki depremler hakkında verilen bilgiler sınırlı niteliktedir. Faydalanılan kaynakların birebir belirtilmemesi ve genellikle hatalı bilgiler içermesi nedenleriyle deprem kataloglarından faydalanma yoluna gidilmemiştir. Arşiv belgeleri ve dönemin gazeteleri temel alınarak hazırlanan bu makale çalışmasında ise Muğla bölgesinde yaşanan ellinin üstünden bahisle bunlar

⁴ Kartal vdğr., Muğla Bölgesinin Sismik Aktivitesi ve Yapay Sarsıntılar, 5.

⁵ Nicholas Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, London: Imperial College, 2009, 412, 480, 556-557, 677; Muğla'da Şâhîdî Camii olarak bilinen Hacı Süleyman Camii'nin bir kısmının 1754 yılı itibarıyla harap halde bulunması, bu yapının 1741 depreminden etkilendiğini düşündürmektedir. Zekâi Mete, "Muğla", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 30 Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2005, 380.

yol açtıkları hasar, zayıat ve afet yönetimi açılarından ele alınmış, böylece bölgenin depremselliği ve afet tarihine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Şubat 1851 Depremi

Deprem Muğla'da yaşanmış ve hasara yol açmamıştır. Kesin tarihi bilinmemekle birlikte depremle ilgili bilgileri elde ettiğimiz *Cerîde-i Havâdis* gazetesi, sarsıntının “geçen hicri ayın evâhirinde (son on günü içerisinde)” meydana geldiğini belirtmiştir. Buna göre deprem 2-12 Şubat tarihleri arasında yaşanmış olmalıdır. Ayrıca depremin ardından birkaç defa artçı şok meydana gelmiştir.⁶

28 Şubat 1851 Depremi

Menteşe sancağına bağlı olan ve Beşkazalar olarak bilinen Megri (Fethiye), Eşen (Kestep), Döğer, Ağirdos, Üzümlü kazaları ile Rodos'ta etkili olan bu deprem, Fethiye yakınlarındaki Babadağ'dan gelen, top patlamasına benzer, sesler eşliğinde yaşanmıştır.⁷ *Cerîde-i Havâdis* gazetesinin haberine göre iki tepeye sahip Babadağ'ın tepelerinden birinde deprem nedeniyle volkan meydana gelmiş, bir müddet sonra bu volkan sönmüş, ancak bu sefer dağın diğer tepesinden dumanlar yükselmeye başlamıştır. Ayrıca dağın iki tepesi neredeyse birbirine kavuşmuş ve deniz suları sahilde bir-iki arşın (1 arşın=0,68 m) kabarıp alçalmıştır.⁸ Deprem bilimcilerin ifadesiyle bu deprem sırasında Fethiye, Rodos ve Muğla kıyılarında tsunami oluşmuştur⁹. Ayrıca deprem sırasında zeminde yarıklar oluşmuş ve yarılan yerlerden siyah sular çıkmıştır.¹⁰

Deprem Yol Açtığı Hasar ve Zayıat: Deprem, yukarıda ismi sayılan yerlerin arasında en fazla zararı Fethiye'ye vermiştir. Zeminde bazı yarıkların oluştuğu Fethiye'de, kent merkezi ve civarındaki 15 köyde toplam 38 kişi hayatını kaybederken, 759 ev, cami, mescit, mektep, han ve sarnıç yıkılmış ya da büyük oranda hasar görmüştür. Büyük ticari öneme sahip olan Megri Limanı'nda hiçbir hasar meydana gelmemişse de kentteki dükkânların önemli bir kısmı yıkılmıştır. Yıkılmadan ayakta kalabilen az sayıda dükkân ise hasar görmekten kurtulamamıştır. Yıkılan dükkânların içinde bulunan susam, palamut, buğday ve sair hububat ile

⁶ *Cerîde-i Havâdis*, sy. 519, 16 R 1267.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.), 209/6790, 9 B 1267

⁸ *Cerîde-i Havâdis*, sy. 528-530, 17 C-6 B 1267.

⁹ Dipova ve Cangir, Antalya İli Yerleşim Alanının Depremselliğinin Araştırılması, 100.

¹⁰ BOA, İ.MVL., 209/6790, 9 B 1267.

eşyaların telef olması ekonomik kaybı da daha da artırmıştır. Megri kazasında en fazla can kaybı 22 kişiyle Cedîd, 7 kişiyle Gökbend, 5 kişiyle Hastahâne köylerinde yaşanmıştır. Diğer köylerde can kaybı ya hiç meydana gelmemiş ya da 1 kişiyle sınırlı kalmıştır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Megri kazasında en fazla hasar, 379 ev ve manastır yıkıldığı Elvis (Kaya) köyünde yaşanmıştır. Rumların ve Türklerin birlikte ancak farklı mahallelerde yaşadığı bu köyde binaların taş veya kerpiçten inşa edilmesi, hasarın büyük olmasındaki en büyük etken olmuştur. Bununla birlikte köyde can kaybı yaşanmamıştır.¹¹

Yerleşim Birimi	Mevcut Ev Sayısı	Yıkılan Bina Sayısı										Ölü Sayısı
		Yıkılan Ev	Yıkılan Evlerin Yık. Oran	Cami	Mescit	Manastır	Okul	Han	Dükkan	Sarıç	Toplam	
Keçiler	49	38	77,5	1			1				40	
Gökbend	58	51	87,5	1	1		1				54	7
Dont	61	20	32,7	1			1				22	
Ovacık		23		1							24	
Çatallar		19		1			1				21	2
Kırançağıl	9	5	55,5		1					1	7	
Cedîd	17	13	76,4								13	22
Hastahâne	16	9	56,2								9	5
Belan	17	10	58,8	1			1				12	
Manastır	23	11	47,8	1	1						13	
Ebuhora	16	11	68,7	1							12	
Eldelek	40	9	22,5	1	1						11	1
Patlangıç		1						1		1	3	
Elvis		377				2					37	
Çulha	166	47	28,3	2							49	
İskele-i									90		90	1
Toplam		644		11	4	2	5	1	90	2	75	38

Tablo 1: Megri (Fethiye) Kazasında Hasar ve Ölü Sayısı¹³

¹¹ BOA, İ.DH., 231/13869, 27 CA 1267; A.MKT.UM., 51/95, 14 CA 1267; İ.MVL., 209/6790, 9 B 1267 ; Selahattin Satılmış ve Adem Keleş, “28 Şubat 1851 Megri (Fethiye) Depremi”, VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (Ağustos 2015) Kitapçığı, Ed. Recai Coşkun vd., Aralık 2015, 581-582.

¹² Muhammet Yazıcı, "1851 Megri Depremi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (2012): 122.

¹³ BOA, İ.MVL., 209/6790,9 B 1267.

Megri kazası temettuat defteri ışığında, 1844-45 yıllarında kazaya bağlı köylerde bulunan ev sayıları incelendiğinde hangi köylerin ne oranda hasara uğradığı daha net görülebilmektedir. Deprem öncesindeki ev sayıları ile yıkılan ev sayılarını kıyasladığımızda köylerdeki hasarın çok büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Defterde Ovacık, Çatallar, Elvis ve Patlangıç köyleri yer almamaktadır. Bunların dışındaki köylere baktığımızda en büyük hasar % 87,5 oranıyla Gökbend'dedir. Keçiler % 77,5 oranında; Cedîd % 76,4 oranında; Ebuhora % 68,75 oranında; Belan %58,8 oranında; Hastahane % 56,25 oranında; Kırançağıl %55,5 oranında; Manastır %47,8 oranında; Dont % 32,7 oranında; Çulha 28,3 oranında ve Eldelek % 22,5 oranında hasar görmüştür.¹⁴

1851 depreminin en fazla hasara yol açtığı yerlerden birisi de Eşen kazasıdır. Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere kazada 13 köy depremden etkilenmiş, toplamda 6 can kaybı yaşanmış, 189 ev, 6 cami, 1 mescit ve 1 su sarnıcı olmak üzere 197 bina yıkılmıştır.

Yerleşim Birimleri	Yıkılan Bina Sayısı					Ölü Sayısı
	Ev	Cami	Mescit	Sarnıç	Toplam	
Faralya	43	1			44	3
Minare	3				3	1
Yakabağı	25	1			26	1
Boyası ?	18		1		19	
Dodurga	20	1		1	22	
Girdev	10				10	1
Demirler	15				15	
Çaykenarı	8				8	
Sukarnıcı ?	5				5	
Gülümet	15	1			16	
Balıca		1			1	
Yoluh ?	12				12	
Karaköy	15	1			16	
Toplam	189	6	1	1	197	6

Tablo 2: Eşen (Kestep) Kazasında Hasar ve Ölü Sayısı¹⁵

¹⁴ Yazıcı, 1851 Megri Depremi, 122.

¹⁵ BOA, İ.MVL., 209/6790, 9 B 1267.

Depremi ağır hasara yol açtığı yerlerden ikisi ise Üzümlü ve Döğer kazaları idi. Üzümlü Kaza Meclisinin mazbatasına göre deprem, Üzümlü kaza merkezi ve köylerinde 5 kişinin hayatını kaybetmesine, 5-6 kişinin yaralanmasına, 1 cami ile 45-50 evin yıkılmasına yol açmıştır. Döğer Kaza Meclisi tarafından hazırlanan raporda ise kaza merkezi ile buraya bağlı köylerin bütünüyle harap olduğu ve yıkıldığı ve 8 ilâ 10 kişinin öldüğü belirtilmiştir. Özellikle Döğer kazası merkezinin tamamen harap olduğu bu depremde ahırlarda bulunan öküz, beygir ve diğer hayvanlar da telef olmuştur. Özellikle Döğerlizâde Mehmed Ağa'nın sahip olduğu konak ve diğer binalar büyük hasar görmüş, burada 5 kişi hayatını kaybetmiştir. Konakta bulunan diğer kişiler de çok ağır bir şekilde yaralanmıştır. Ayrıca ağanın binek at, odun beygiri ve diğer hayvanlarının tamamı can vermiş; işe yarar bir barınak ve eşyası kalmamıştır. Rapora göre, Döğer kazasına bağlı köylerde de hasar büyüktür ve her bir köyde en az 3-5 insan hayatını kaybetmiştir. Raporda ölü sayısına dair kesin bir bilgi verilmemişse de, "pek külli telefât olduğu"nun ifade edilmesi kazadaki kayıpların çok daha fazla olduğunu göstermektedir.¹⁶

Ağirdos kazasında ise özellikle de kerpiçten yapılan binaların yıkıldığı veya hasar gördüğü kayıtlara geçmekle birlikte kaç evin yıkıldığı veya can kaybının yaşanıp yaşanmadığı hususlarında bilgilere ulaşamamıştır. Bu arada arşiv kayıtlarından sadece Ağirdos'ta değil, Beşkazarların hepsinde kerpiçten yapılmış binaların tamamının yıkıldığı bilgisine ulaşmaktayız.¹⁷

Yerleşim	Yıkılan	Ölü
Megri	759	38
Eşen	179	6
Üzümlü	46-51	5
Döğer	?	8-10
Ağirdos	?	?
Toplam	984-	57-59

Tablo 3: Hasar ve Can Kayıplarının Dağılımı

Yukarıda hasar ve can kaybına ilişkin verilen bilgileri bir arada değerlendirdiğimizde, Tablo 3'te gösterildiği üzere, depremde toplamda 984-989

¹⁶ BOA, İrade Dahiliye (İ.DH.), 231/13865, 27 CA 1267.

¹⁷ BOA, İ.DH., 231/13865, 27 CA 1267.

arasında binanın yıkıldığı ve 57-59 kişinin öldüğü sonucuna ulaşmaktayız. Ancak net bilgilere ulaşamayan Döğer ve Ağirdos kazalarındaki hasar ile Döğer kazasına bağlı köylerdeki can kayıpları toplam rakamlara dâhil edilmemiştir. Bununla birlikte arşiv kayıtlarında Döğer kazasına bağlı köylerin her birinde en az üçer beşer kişinin öldüğü yönündeki bilgiyi dikkate aldığımızda can kayıplarının tabloda verilenlerden daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yukarıdaki toplam rakamların dışında çok sayıda ahır vb. bina yıkılmış ve buralarda bulunan öküz, beygir vs. hayvanlar da insanlar gibi enkaz altında kalarak can vermiştir.¹⁸ Bütün bunları birlikte değerlendirdiğimizde 1851 Megri depreminde yaşanan can kaybı ile yıkılan bina sayısının yukarıda verilenlerden biraz daha fazla olduğu söylenebilir.

Deprem, Rodos Adası'nda da birtakım hasara yol açmıştır. Adada Cengel Kulesi, Sercivan Camii'nin minaresi, Arap Kalesi ve birkaç ev hasar görmüştür. Tehlikeli hale gelen Sercivan Camii'nin minaresi ile Cengel Kulesi'nin burçlarının güvenlik nedeniyle yıkılmasına karar verilmiştir. Rodos Kalesi'nin bazı yerlerinden ve Cengel Kulesinin altında bulunan bazı evlerin duvarlarından taşlar yerinden oynayıp aşağı düşmüşse de kimseye isabet etmemiş ve can kaybı yaşanmamıştır. Ayrıca gayrimüslimlerin yaşadığı Yeni Medreseler Mahallesi'ndeki bazı evler depremden hasar görmüştür. Sur dışındaki bazı evler de yıkılmaktan kurtulamamıştır.¹⁹

Deprem Artı Şokları

Arşiv kayıtları ve *Cerîde-i Havâdis* gazetesinin verdiği bilgiler, depremin artçı şoklarının birkaç ay kesilmediğini göstermektedir. Bu artçı şoklar ilk zamanlarda Babadağ'ın gürültüleriyle birlikte sık ve şiddetli bir şekilde meydana gelmiş ve bazıları birtakım hasarlara yol açmıştır. Öyle ki, Megri ve Ağirdos kazaları müdürlerinin birlikte kaleme aldıkları 5 Mart 1851 tarihli yazıdan anlaşıldığı üzere, depremden sonraki yedi günde gece ve gündüz vakitlerinde dakikada iki üç defa yaşanan artçı şoklar nedeniyle de bazı evler, camiler, mescitler ile bağ ve bahçelerin duvarları yıkılmış, hatta sayısını bilmediğimiz miktarda yeni can kayıpları yaşanmıştır. Ayrıca artçı şoklar nedeniyle enkaz altında kalan insanların aranmakta olduğu bilgisi verilmiştir.²⁰

¹⁸ BOA, İ.DH., 231/13865, 27 CA 1267.

¹⁹ BOA, Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayat Evrakı (A.MKT.UM.), 51/95, 14 CA 1267.

²⁰ BOA, İ.DH., 231/13865, 27 CA 1267; *Cerîde-i Havâdis*, sayı 526, 1,4 C 1267.

28 Şubat 1851 depremi sonrasında hasar tespiti yapmak ve afetzedelerin yaralarını sarmak amacıyla Beşkazalara gönderilen Patrona²¹ Osman Paşa'nın verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere 2-9 Nisan 1851 tarihleri arasındaki süreçte yaklaşık iki saatte bir artçı şok yaşanmıştır. Bu durum, yaklaşık bir buçuk ay geçmesine rağmen 28 Şubat depreminin artçı şokların çok sık bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Bu artçı şoklardan 6 Nisan 1851 gecesinde gerçekleşeni çok şiddetli derecede yaşanmıştır. Beşkazaların üç tarafında bulunan yüksek dağların gürüldemesi eşliğinde meydana gelen bu artçı şok, 28 Şubat depremine göre daha hafif şiddette gerçekleşmesine rağmen, Babadağ'ın yarısından fazlasının yıkılmasına ve bunun neticesinde ortalığın beyaz tozlarla kaplanmasına yol açmıştır. Megri olarak da bilinen küçük dağın sütunundan kopan Ellişer kantardan (2,82 ton) büyük taşlar Fethiye kentine doğru yuvarlanmıştır. Bunun neticesinde can kaybı yaşanmamışsa da, Osmanlı tebaasından bir gayrimüslimin evi ile iplikhanesinin yarısı yerle bir olmuş, Rusya tebaasından Nikola ile İngiltere konsolosu Karlot'un yeni inşa ettikleri evler ve bazı dükkânlar yıkılmıştır. Ayrıca 28 Şubat depreminde olduğu gibi, bu artçı sarsıntı da zeminde yarıkların oluşmasına ve bu yarıklardan siyah suların çıkmasına yol açmıştır.²²

Ceride-i Havâdis gazetesi 6 Nisan tarihli sayısında depremlerin devam ettiğini, ancak öncekiler kadar şiddetli ve zararlı olmadığı bilgisini verirken, 19 Nisan tarihli sayısında pek seyrek olarak aralık aralık deprem yaşandığı haberini yapmıştır. Aynı gazete 17 Mayıs, 6 ve 25 Haziran, 6 Ağustos tarihli nüshalarında da artçı sarsıntıların devam ettiği bilgisini vermiştir.²³

Afet Yönetimi²⁴

Ana deprem ve ardından sık bir şekilde yaşanan artçı şoklar nedeniyle afetzedelerden fakir olanlar çadırlarda ve çergelerde, zengin olanlar ise Megri Limanı'nda bulunan tüccar gemilerinde belli bir süre ikamet etmek mecburiyetinde

²¹ Patrona, 1682 yılından itibaren Osmanlı Bahriyesinde kullanılan bugünkü Koramiral karşılığı unvandır. Derecesi, *kapudan paşa* ve *kapudanedan* sonra gelen ve miri kalyonların ikinci kaptanı olan patronaların gemisine *patrona-i hümayûn* denilirdi. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011, 542.

²² BOA, İ.MVL., 209/6790, 9 B 1267.

²³ *Ceride-i Havâdis*, sy. 526-542, 4 C-8 L 1267.

²⁴ 28 Şubat 1851 Fethiye depremindeki afet yönetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selahattin Satılmış ve Adem Keleş, "28 Şubat 1851 Megri (Fethiye) Depremi", *VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (Ağustos 2015) Kitapçığı*, Ed. Recai Coşkun vd., Aralık 2015, 579-589.

kalmışlardır. 28 Şubat'ta meydana gelen depremin kış günlerine denk gelmesi, çadırda ikamet eden depremzedelerin zor olan yaşamlarını daha da kötüleştirmiştir.²⁵

Depremzedelerin yaralarının sarılması için Sultan Abdülmecit tarafından afet bölgesine gönderilen Patrona Osman Paşa ile Binbaşı İsmail Zühdü Bey, yaptıkları incelemeler neticesinde "*Müslüman ve Hıristiyan afetzedelerin durumunun oldukça kötü olduğunu ve mümkün mertebe yardım edilmesi gerektiğini*" rapor etmişlerdir. Bu bağlamda padişah Osman Paşa ve Zühdü Bey aracılığıyla afetzedelere bir miktar para dağıtarak onların hayır dualarını almıştır.²⁶ Ayrıca Megri, Eşen, Döğer, Ağirdos ve Üzümlü kazalarındaki afetzedelerin 231.000 kuruş tutarındaki bir senelik vergileri bir yıl süreyle ertelenmiştir.²⁷

14 Mayıs 1852 Depremi

Depremle ilgili bilginin verildiği gazetede sarsıntının Fethiye'nin sahil kısımlarında epeyce hasarın oluşmasına yol açtığını belirtmişse de ayrıntılı bilgi paylaşmamıştır. Deprem aynı saatte Rodos'ta da hissedilmiştir.²⁸

12 Haziran 1852 Depremi

Sabah saatlerinde Fethiye'de meydana gelen bu deprem, arşiv belgesinde geçen ifadeyle "biraz şiddetlice" yaşanmış ve birtakım hasarlara yol açmıştır. Fethiye'de iskele civarında yarılan yerden sular çıktığı gibi bazı dükkânlar da hasar görmüştür. 28 Şubat 1851 depreminde yıkılan Babadağ'ın bir kısmı da bu depremde yıkılmıştır. Fethiye'de 25 Haziran 1852 tarihine kadar aralık aralık artçı sarsıntılar yaşanmıştır. Aynı deprem Rodos'ta da hissedilmekle birlikte burada hasara yol açmamıştır.²⁹

8 Temmuz 1852 Depremi

Fethiye'de şiddetli derecede yaşanan bu deprem, aynı saatte Rodos'ta da hissedilmiştir. Artçı şokları yirmi günden fazla süren bu deprem sırasında, önceki iki

²⁵ BOA, İ.DH., 231/13869, 27 CA 1267.

²⁶ BOA, İ.MVL., 209/6790, 9 B 1267.

²⁷ BOA, İ.MVL., 211/6867, 25 B 1267.

²⁸ *Cerîde-i Havâdis*, sy. 534-584, 6 Ş 1267-10 Ş 1268.

²⁹ BOA, İ.DH., 255/15685, 28 N 1268.

depremde olduğu gibi, Fethiye’de bazı yerlerde zemin yarılmış ve buralardan kükürtlü sular çıkmıştır.³⁰

28 Şubat 1855 Depremi³¹

Arşiv belgelerinin ifadesiyle deprem, Fethiye’de “pek şiddetli” derecede hissedilmiştir.³² Fethiye’nin Bağlıaç köyünde sarsıntı nedeniyle zemin yarılarak kükürtlü sular fişkırmış ve tepelikler oluşmuştur³³. Bununla birlikte depremin merkez üssünün Fethiye olmadığını söylemek mümkündür. Aynı saatte Bursa, Mihaliç (Karacabey), Kete, Kirmasti (Mustafakemal Paşa)’da çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine ve büyük miktarda hasarın oluşmasına yol açan yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir ki, Fethiye’de yaşanan depremin de bu depremin uzantısı olduğu tahmin edilebilir.³⁴

12 Ekim 1856 Depremi

Asıl etkisini Yunan adalarında gösteren deprem Marmaris’te de etkili olmuş; kentteki 30 evin yıkılmasına ve geri kalanlarının hasar görmesine yol açmıştır. Depremin hissedildiği yerlerden Fethiye’de hasar oluşmazken, Bodrum’da küçük miktarda hasar meydana gelmiştir.³⁵

³⁰ *Ceride-i Havâdis*, sy. 587, 10 L 1268.

³¹ Nicholas Ambraseys ise başka kaynaklara dayanarak bu depremin tarihini 9 Şubat 1855 olarak vermiştir. Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 677; *Ceride-i Havâdis* gazetesi ise depremin Bursa’da büyük tahribat yapan 28 Şubat 1855 depremiyle aynı gün yaşandığını belirtmektedir. Ayrıca aynı gazetenin Şubat-Mart 1855 tarihleri taranmış olmakla birlikte Fethiye’de Ambraseys’in belirttiği tarihte yaşanan bir depreme tesadüf edilmemiştir. *Ceride-i Havâdis*, sy. 725-731, 8 CA-20 C 1271.

³² BOA, İ.DH., 316/20363, 17 C 1271.

³³ *Ceride-i Havâdis*, sy. 731-732, 20-28 C 1271.

³⁴ Bursa ve civarında büyük hasara yol açan deprem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Oğuzoğlu (2001). Osmanlı arşiv kayıtlarına göre 1855 Bursa depremi. *Bursa Defteri*, 4, 72-80; Kevork Pamukciyan (1986). Bursa’nın 1885 Yılı Büyük Depremi. *Tarih ve Toplum*, 31, 22-25; Mehmet Yıldız (2001). 1855 Bursa Depremleri. *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri (22-23 Mayıs 2000)*, İstanbul: Globus Yayınları, 119-140.

³⁵ Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 684; O dönemde çıkan *Ceride-i Havâdis* gazetesi taranmakla birlikte bahsi geçen yerlerde yaşanan bir depreme rastlanmamıştır. Bununla birlikte aynı gazete, 12 Ekim 1856 gecesinde İzmir ve Rodos’ta doğudan batıya doğru gerçekleşen bir depremin bazı binaların yıkılmasına sebep olduğu bilgisini paylaşmıştır. *Ceride-i Havâdis*, sy. 808, 29 S 1273.

16 Mayıs 1858 Depremi

16-27 Mayıs tarihleri arasında Marmaris'te birçok deprem meydana gelmiş olup, bunlar Rodos Adası'nda da hissedilmiştir.³⁶

24 Mayıs 1862 Depremi

Marmaris'te Cuma gecesı şiddetli derecede yaşanan bu deprem, bazı yerlerde duvarların yıkılmasına sebep olmuştur. Yönü doğudan batıya doğru olan ana sarsıntının ertesi gününde 12 defa artçı şok yaşanmıştır.³⁷

23 Nisan 1863 Depremi

Datça'da gece saat 03.45'te oldukça şiddetli derecede meydana gelen bu deprem, kazaya bağlı yedi köyden altısında bazı binaların yıkılmasına ve can kayıplarına yol açmıştır. En fazla hasar ve zayıyatı, 500 nüfusun yaşadığı bir Rum köyü olan Eleni görmüştür; köyde 154 bina ile 50 kadar öküz ve saman damı tamamen yıkılırken, 9 kişi hayatını kaybetmiş ve 35 kişi yaralanmıştır. Arşiv kayıtları altı köyün depremden zarar gördüğünü bildirmekle birlikte diğer beş köy hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir.³⁸

Tercümân-ı Ahvâl gazetesi, Datça'da meydana gelen bu depremden bahsetmemekle birlikte aynı gün, ancak 45 dakika sonra, saat 04.30 sıralarında Rodos Adası'nda 12 köyün tamamen harabeye dönmesine, 1.500 civarında evin yıkılmasına ve 250 kişinin hayatını kaybetmesine yol açan bir depremin haberini vermektedir.³⁹ Bu durum anakarada bulunan Datça ile karşısında bulunan Rodos Adası'ndaki yaşanan iki depremin birbirinin uzantısı olduğunu göstermektedir.

10 Eylül 1864 Depremi

Deprem, Marmaris'te gece vakitlerinde şiddetli derecede meydana gelmişse de hasara yol açmamıştır.⁴⁰

³⁶ Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 689; *Ceride-i Havâdis* gazetesinin 20 Mayıs-12 Ağustos 1858 tarihleri arası taranmış olmakla birlikte yukarıda ismi geçen yerlerde yaşanan bir depreme rastlanılmamıştır. *Ceride-i Havâdis*, sy. 886-897, 6 L 1274-2 M 1275.

³⁷ *Tercümân-ı Ahvâl*, sy. 195, 22 Z 1278.

³⁸ BOA, Sadaret Mektubi Kalemî Mühimme Evrakı (A.MKT.MHM.), 264/77, 7 Z 1279.

³⁹ *Tercümân-ı Ahvâl*, sy. 333, 22 ZA 1279.

⁴⁰ *Tercümân-ı Ahvâl*, sy. 547, 1 CA 1281.

11 Ekim 1864 Depremi

Fethiye'nin yanı sıra Rodos'ta da hissedilen bu deprem, bir önceki deprem gibi hasar meydana getirmemiştir. Depremi birkaç defa artçı sarsıntısı yaşanmıştır.⁴¹ Yukarıda bahsedilen dört ana deprem ve artçı sarsıntılarında yola çıkarak, 1862-1864 yılları arasında güneybatı Anadolu'nun kıyı bölgelerinde deprem aktivitesinin arttığı söylenebilir. Diğer taraftan kaynaklarda 1864 yılından 1869 yılına kadar Muğla bölgesinde herhangi bir deprem kaydına rastlanmamıştır.

1 Aralık 1869 Depremi

Hasar ve Zayiat

Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis gazetesinin “zelzele-i azîme” olarak nitelediği bu deprem, gürültülü ve endişe verici sesler eşliğinde yaşanmış, Menteşe livasına bağlı Ula kasabasının tamamen harap olmasıyla sonuçlanmıştır. İki defa artçı şoku yaşanan ana sarsıntı yıkıcı nitelikte şiddetli olmasına rağmen sadece 3 kişi hayatını kaybetmiştir. Can kaybı sayısının az olmasındaki en büyük faktörün ana depremden önce, saat 18.00'de meydana gelen öncü şok olduğu tahmin edilebilir. Deprem, aynı bölgedeki Marmaris ve Muğla'da da hafif derecede hasara yol açmıştır.⁴²

Afet Yönetimi

Deprem sonrasında Ula nahiyesi afetzedeleri açıkta kalarak yardıma muhtaç bir duruma gelmiştir. *The Levant Herald* gazetesinin ifadesiyle “insanlar canlarını kurtarmışsa da acınacak duruma düşmüştür.” Depremzedelerin yaralarını sarmak amacıyla Ula nahiyesine çadır, gıda ve para gönderilmiştir. Ayrıca basının verdiği bilgilere göre Aydın valisi, deprem bölgesini ziyaret etme kararı almıştır.⁴³

22 Şubat 1870 Depremi

Fethiye'de birkaç evin çökmesine yol açan bu deprem Rodos Adası'nda da hissedilmiştir. Her iki yerde toplam on altı deprem yaşanmıştır.⁴⁴

⁴¹ *Tercümân-ı Ahvâl*, sy. 570, 24 CA 1281.

⁴² *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, sy. 1301, 17 N 1276; *The Levant Herald*, Vol. 11, sy. 45, 8 Aralık 1869.

⁴³ *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, sy. 1301, 17 N 1276; *The Levant Herald*, Vol. 11, sy. 45, 8 Aralık 1869.

⁴⁴ Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 723; *Ruzname-i Cerîde-i Havâdis* gazetesinin 23 Şubat-30 Nisan 1870 tarihleri

24 Haziran 1870 Depremi

Marmaris'te hasara neden olan bu deprem, İzmir-Aydın demiryolu boyunca, Çanakkale'de ve Samos Adası'nda da hissedilmiştir.⁴⁵

7 Haziran 1871 Depremi

Hasar ve Zayiat

Deprem, saat 11.20 sularında meydana gelmiş olup, Rodos Adası ile Marmaris'te önemli ölçüde hasara yol açmıştır.⁴⁶ 1862-1864 yılları arasında olduğu gibi 1869-1871 arasında da bölgede depremler sıklaşmıştır. Bu tarihlerde yaşanan dört depremden 1877 yılına kadar kaynaklarda Muğla bölgesinde herhangi bir deprem kaydına rastlanmamıştır.

Afet Yönetimi

Padişahın fermanı ile Marmaris afetzedelerine dağıtılmak, yıkılan binaların yeniden inşası ve tamirinde kullanılmak üzere 30.000 kuruş gönderilmiş olup, bu miktarın yarısı dönemin Aydın valisi Sadık Paşa tarafından Marmaris'teki depremzedelere dağıtılmıştır.⁴⁷

6 Eylül 1877 Depremi

Deprem Marmaris'te şiddetli, Muğla'da ise hafif şiddetli derecede hissedilmiştir. Hasara yol açmayan depremin artçı şokları Marmaris'te birkaç gün devam etmiştir.⁴⁸

25 Kasım 1883 Depremi

Marmaris'te alaturka saat 8.00 sularında şiddetli derecede meydana gelen ve 20 saniye kadar süren bu deprem de hasara yol açmamıştır.⁴⁹

arası taranmış olmakla birlikte Ambraseys'in başka kaynaklardan yararlanarak verdiği bu depremle ilgili her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. *Ruzname-i Cerîde-i Havâdis*, sy. 1344-1368, 22-30 ZA 1286.

⁴⁵ Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 724; *Ruzname-i Cerîde-i Havâdis* gazetesinin 27 Haziran-4 Ağustos 1870 tarihleri arası taranmış olmakla birlikte Ambraseys'in başka kaynaklardan yararlanarak verdiği bu depremle ilgili her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. *Ruzname-i Cerîde-i Havâdis*, sy. 1427-1455, 27 RA-6 CA 1287.

⁴⁶ BOA, İ.DH., 646/44934, 17 Z 1288.

⁴⁷ BOA, İ.DH., 646/44934, 17 Z 1288; *The Levant Herald*, Vol. 13, sy. 20, 14 Haziran 1871.

⁴⁸ *İzmir*, sy. 117, 2 N 1294.

⁴⁹ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 1643, 28 M 1301; *The Eastern Express*, Vol. 3, sy. 48, 28 Kasım 1883.

23 Mayıs 1886 Depremi

Köyceğiz’de meydana gelen bu deprem, *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin ifadesiyle; “müthiş bir seda (ses) eşliğinde ve şiddetli derecede” yaşanmıştır. Köyceğiz’in güneybatısında bulunan Marmaris’te ise aynı gün içerisinde, ancak bir müddet sonra iki defa hafif şiddetli deprem meydana gelmiştir. Depremlerin hiç birisi hasara yol açmamıştır.⁵⁰

17 Aralık 1886 Depremi

Marmaris’te meydana gelen deprem *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin ifadesiyle “gayet şiddetli” derecede gerçekleşmiştir. Gazete depremin Marmaris’te hangi saatte meydana geldiğini belirtmemiştir. Bununla birlikte Muğla, Köyceğiz ve Fethiye’de depremin alaturka saat 11.45’te meydana gelmesinden Marmaris’te de buna yakın saatlerde meydana geldiğini tahmin edebiliriz. Fethiye’de hafif şiddetli derecede hissedilen bu deprem, Muğla ve Köyceğiz’de şiddetli derecede hissedilmiştir. Aynı gün Muğla’da bir defa hafif şiddetli artçı şoku hissedilmiştir. Ayrıca iki gün sonra, 19 Aralık’ta da Muğla’da birbirini müteakip artçı şoklar yaşanmıştır.⁵¹

17 Temmuz 1887 Depremi

Sabah vakitlerinde meydana gelen bu deprem, Fethiye’de birkaç binanın yıkılmasına sebep olmuştur. Deprem ayrıca Muğla, Milas, Bodrum ve Köyceğiz kazalarında da hissedilmiştir.⁵² Fethiye’de meydana gelen bu depremin, aynı gün Girit’te yaşanarak, ölümlere ve büyük hasarlara yol açan depremin uzantısı olduğu tahmin edilebilir.⁵³

21 Temmuz 1887 Depremi

Muğla’da iki defa deprem yaşanmışsa da hasara yol açmamıştır. Hangi saatte meydana geldiği hakkında bilgi sahibi olamadığımız bu depremlerin⁵⁴ 17

⁵⁰ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 2388, 28 Ş 1303.

⁵¹ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 2537, 2 RA 1304.

⁵² BOA, Y.A.HUS., 204/72, 28 L 1304.

⁵³ *The Levant Herald*, Vol. 7, sy. 30, 27 Temmuz 1887.

⁵⁴ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 2748, 20 ZA 1304.

Temmuz'da Girit'te ve Muğla bölgesinin tamamında etkili olan depremin artçı şoklarından olması ihtimal dâhilindedir.⁵⁵

29 Eylül 1887 Depremi

Deprem, Muğla'da akşam ezanından iki saat on beş dakika sonra meydana gelmiştir. Hafif şiddetli derecede hissedilen deprem hasara yol açmamıştır.⁵⁶

30 Eylül 1887 Depremi

Deprem, Marmaris ve Bodrum'da çok şiddetli derecede, Fethiye ve Muğla'da ise hafif derecede hissedilmiştir. Marmaris'te üç defa daha şiddetli derecede, Bodrum'da ise hafif derecelerde birçok defa artçı sarsıntı yaşanmıştır. Bodrum'da meydana gelen artçı sarsıntılara yer altından gelen gürültüler eşlik etmiştir. Fethiye'de yaşanan iki artçı sarsıntı da hafif şiddetli derecede gerçekleşmiştir.⁵⁷ Bu deprem, aynı saatte meydana gelen, geniş bir sahada hissedilmekle birlikte asıl etkisini Banaz nahiyesi, Uşak'ın doğusu ve Gediz kazasının güney kısımlarında gösteren; Banaz nahiyesine bağlı otuz köyden on sekizini harabeye çeviren ve diğer köylere de ciddi oranda hasar veren depremin bir uzantısıdır.⁵⁸

1 Ekim 1887 Depremi

Muğla ve Fethiye'de yaşanan bu deprem hafif şiddetli derecede gerçekleşmiş, ancak haberin geçtiği gazetenin ifadesiyle “sürekli” yaşanmış yani uzun sürmüştür. Hasara yol açmayan depremin her iki yerde de birer defa artçı şoku yaşanmıştır.⁵⁹

26 Ekim 1887 Depremi

Deprem, Muğla ve Marmaris'te akşam ezanından 7 saat kadar sonra meydana gelmiş olup, herhangi bir hasara yol açmamıştır.⁶⁰

⁵⁵ BOA, Y.A.HUS., 204/72, 28 L 1304; *The Levant Herald*, Vol. 7, sy. 30, 27 Temmuz 1887.

⁵⁶ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 2794, 16 M 1305.

⁵⁷ *Tarîk*, sy. 1272, 23 M 1305.

⁵⁸ Banaz'da büyük hasar ve can kayıplarına yol açan deprem için bkz. Selahattin Satılmış “30 Eylül 1887 Banaz Depremi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2016): 38, 79-98.

⁵⁹ BOA, Yıldız Hususi Evrakı (Y.A.HUS.), 207/35, 16 M 1305; *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 2794, 16 M 1305.

⁶⁰ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 2824, 22 S 1305; *Tarîk*, sy. 1293, 15 S 1305.

2 Kasım 1887 Depremi

Fethiye’de meydana gelen bu depremin bir defa artçı şoku yaşanmış olup, hasara yol açmamıştır.⁶¹

29 Kasım 1887 Depremi

Muğla’da yaşanan bu deprem hasara yol açmamıştır.⁶² Bu depremin aynı gün Kuşadası’nda yaşanan ve küçük miktarda hasara yol açan depremin uzantısı olması muhtemeldir.⁶³ 1887 yılı, 19. yüzyılın ikinci yarısında tespit edebildiğimiz kadarıyla yaşanan sekiz sarsıntıyla Muğla bölgesinde deprem aktivitesinin en yoğun olduğu yıl olma özelliğine sahiptir.

Mart 1888 Depremi

Bodrum’da meydana gelen bu depremde 20-30 evin duvar, pencere ve çatıları ile kentte bulunan Mekteb-i İbtidâîyenin pencere kemerlerinin bazıları yarılmıştır. Depremin ardından birkaç artçı şok yaşanmıştır. Tarihi verilmemiş olan bu depremi Dâhiliye Nezaretinin Sadaret Makamına yazdığı 15 Mart 1888 tarihli yazıdan öğrenmekteyiz.⁶⁴ Bir deprem meydana geldiğinde mahalli hükümetin aynı gün içinde vilâyete, vilâyetin ise ya aynı gün ya da bir gün sonra Dâhiliye Nezaretine ya da Rasathaneye telgrafla bildirdiği dikkate alındığında,⁶⁵ yukarıda bahsi geçen depremin de Mart ayının ikinci haftası içinde yaşandığı tahmin edilebilir.

17 Ocak 1889 Depremi

Deprem, Bodrum ve çevresinde şiddetli derecede hissedilmiştir.⁶⁶ Aynı gün Isparta’da can kaybı ve hasara yol açan yıkıcı bir deprem yaşandığı bilinmektedir.⁶⁷

⁶¹ BOA, Y.A.HUS., 207/35, 16 M 1305.

⁶² Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 755.

⁶³ Can kaybının yaşanmadığı bu depremde Kuşadası’nda 2 ev ve 1 dükkân yıkılmıştır. Ana sarsıntının ardından birisi şiddetli, diğerleri hafif şiddetli olan 11 deprem daha yaşanmıştır: BOA, Y.A.HUS., 208/56, 16 RA 1305.

⁶⁴ BOA, DH.MKT., 1708/55, 23 B 1307.

⁶⁵ Bkz. BOA, DH.MKT., 325/33,01 B 1312; Y.A.HUS., 196/56, 13 S 1304Y.MTV., 173/54, 5 L 1315; Y.MTV., 173/108, 8 L 1315.

⁶⁶ *The Levant Herald*, Vol. 9, sy. 6, 10 Şubat 1889.

⁶⁷ Isparta’da büyük bir yıkıma sebep olan 17 Ocak 1889 depremi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selahattin Satılmış Birinci el kaynaklara göre Isparta depremleri (19. yüzyılın ikinci yarısı). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 40, (2018): 297-312.

? 1890 Depremi

The Levant Herald gazetesi 10 Şubat 1890 tarihli nüshasında Muğla ve Marmaris'te "son zamanlarda" depremler meydana geldiğinden bahsetmekle birlikte başka bir bilgi vermemiştir. Bu bilgiden yola çıkarak depremin Ocak ayının sonlarında ya da Şubat ayının başlarında yaşandığı tahmin edilebilir.⁶⁸

27 Şubat 1890 Depremi

Şiddetli derecede yaşanan bu depremde Bodrum'da bazı evler yıkılırken, diğer evlerin neredeyse tamamı hasar görmüştür. Ayrıca kazadaki Metropolitan Kilisesi'nin duvarları çökmüştür. Birkaç defa artçı şoku meydana gelen depremin şiddeti nedeniyle büyük bir panik yaşayan Bodrum halkı evlerine girmekten çekinerek kenti terk etmiş ve havalar soğuk olmasına rağmen birkaç gün kırlarda gecelemiştir. Deprem sonrasında kaza kaymakamı, soğuktan büyük sıkıntı çeken afetzedelerin çadırlara yerleştirilmesi için vilâyet merkezinden yardım talep etmiştir.⁶⁹

16 Şubat 1892 Depremi

Marmaris'te meydana gelen bu deprem hasara yol açmamıştır.⁷⁰

19 Şubat 1892 Depremi

Bu deprem de bir önceki gibi Marmaris'te yaşanmış ve hasara yol açmamıştır.⁷¹

27 Ocak 1894 Depremi

Deprem, Megri (Fethiye) kazasına bağlı Gökbend nahiyesinde yaşanmıştır. Hasara yol açmayan depremin yaşandığı gün şiddetli, ertesi gün hafif şiddetli olmak üzere iki defa artçı sarsıntı meydana gelmiştir.⁷²

30 Mayıs 1894 Depremi

Muğla'da meydana gelen bu deprem hasara yol açmamıştır. Depremin ardından birçok artçı sarsıntı yaşanmıştır.⁷³

⁶⁸ *The Levant Herald*, Vol. 10, sy. 6, 10 Şubat 1890.

⁶⁹ *The Levant Herald*, Vol. 10, sy. 10, 10 Mart 1890.

⁷⁰ *Hizmet*, sy. 532, 2 Ş 1309.

⁷¹ *Hizmet*, sy. 532, 2 Ş 1309.

⁷² *Hizmet*, sy. 730, 11 Ş 1311.

23 Eylül 1894 Depremi

Muğla'da yaşanan bu deprem hafif şiddetli derecede gerçekleşmiş olup, hasara yol açmamıştır. Depremin yönü güneyden kuzeye doğrudur.⁷⁴

18 Nisan 1895 Depremi

Deprem, Milas'ta Perşembe gecesi saat 10.15'te şiddetli derecede meydana gelmiştir. Ana depremden yirmi dakika sonra hafif şiddetli iki artçı şok yaşanmıştır.⁷⁵

22 Nisan 1895 Depremi

Deprem, Muğla'da saat 10.20'de hafif şiddetli derecede meydana gelmiştir.⁷⁶

19 Nisan 1896 Depremi

Deprem, sabah saat 09.00'da Köyceğiz ve Milas'ta hafif şiddetli derecede meydana gelmiş ve hasara yol açmamıştır. Depremin artçı şokları birkaç gün sürmüştür.⁷⁷

30 Nisan 1896 Depremi

Deprem Muğla merkez ile kazalarında akşam ezanından kısa bir süre sonra yaşanmıştır. Aydın vilayeti Maarif Müdürü Vekili Abdülaziz Bey'in Rasathane-i Amire Müdüriyetine gönderdiği telgrafa göre ilk deprem Fethiye'de akşam ezanından bir saat sonra hafif şiddetli olarak meydana gelmiştir. Ana depremden yarım saat sonra Fethiye'de bir artçı şok yaşanmıştır. Milas'ta ise akşam ezanından bir saat on dakika sonra hafif şiddetli olarak, bundan beş dakika sonra şiddetli derecede iki deprem gerçekleşmiştir. Muğla'da da yaşanan deprem, burada akşam ezanından bir saat yirmi dakika sonra hafif şiddetli olarak hissedilmiştir. Yönü güneyden kuzeye doğru olan bu deprem uzunca sürmüştür. Marmaris ve Köyceğiz'de de aynı saatlerde hafif şiddetli birer deprem hissedilmiştir.⁷⁸

⁷³ *Hizmet*, sy. 760, 2 Z 1311.

⁷⁴ *Hizmet*, sy. 784, 3 R 1312.

⁷⁵ *The Levant Herald*, Vol. 15, sy. 16, 23 Nisan 1895.

⁷⁶ *The Levant Herald*, Vol. 15, sy. 16, 23 Nisan 1895.

⁷⁷ *The Levant Herald*, Vol. 16, sy. 17, 27 Nisan 1896; *İkdâm*, sy. 629-638, 8-17 ZA 1313; Gazetelerde hasarın oluştuğuna dair bilgilere ulaşılacakla birlikte Ambraseys, Aydın'da da hissedildiğini belirttiği bu depremde Muğla ve Milas'ta bazı duvarların yıkıldığından bahsetmektedir. Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, 784.

⁷⁸ BOA, Y.MTV., 141/36, 21 ZA 1313.

21 Haziran 1896 Depremi

Deprem Marmaris'te saat 10.45'te yaşanmış olup, hasara yol açmamıştır.⁷⁹

22 Haziran 1896 Depremi

Deprem, Muğla'da hafif şiddetli derecede yaşanmıştır.⁸⁰ 1887 yılı kadar olmasa da 1896 yılı da Muğla bölgesinde deprem aktivitesinin sıklıkla yaşandığı bir yıl olmuştur.

12 Aralık 1898 Depremi

Marmaris'te yaşanan bu deprem de hasara yol açmamıştır.⁸¹

23 Şubat 1899 Depremi

Deprem, Muğla'da şiddetli derecede hissedilmiştir. Muğla'da bir defa artçı sarsıntısı yaşanan ana deprem Bozdoğan'da da hissedilmiştir. Deprem hasara yol açmamıştır.⁸²

4 Mart 1899 Depremi

Deprem, Bodrum ve Marmaris'te şiddetli derecede hissedilmekle birlikte hasara yol açmamıştır. Ana depremi müteakip bir defa da artçı sarsıntı yaşanmıştır.⁸³

20 Mart 1899 Depremi

Köyceğiz'de hafif şiddetli derecede hissedilen bu deprem, hasara yol açmamışsa da biraz uzunca sürmüştür.⁸⁴

27 Mart 1899 Depremi

Deprem Köyceğiz ve Marmaris'te hafif şiddetli derecede, ancak uzunca hissedilmiştir. Deprem her iki yerde de hasara yol açmamıştır.⁸⁵

⁷⁹ *The Levant Herald*, Vol. 16, sy. 26, 29 Haziran 1896.

⁸⁰ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 5353, 30 M 1314.

⁸¹ *İkdâm*, sy. 1597, 5 Ş 1316.

⁸² *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 6415, 22 L 1316.

⁸³ *İkdâm*, sy. 1381, 1 ZA 1316; *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 6424, 2 ZA 1316.

⁸⁴ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 6436, 14 ZA 1316.

⁸⁵ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 6440, 18 ZA 1316; *The Levant Herald*, Vol. 19, sy. 13, 3 Nisan 1899.

20 Eylül 1899 Depremi

Köyceğiz ve Muğla'da şiddetli derecede hissedilen depremin⁸⁶ merkezi, Denizli livasına bağlı kazalardan Sarayköy'dür. Diğer bir ifadeyle Köyceğiz ve Muğla'da hissedilen deprem, aynı saatte Aydın ve Denizli'de çok büyük hasar ve can kayıplarına sebep olan yıkıcı bir depremin uzantısıdır.⁸⁷

? Ekim 1899 Depremi

Tercümân-ı Hakikat gazetesi 19 Ekim 1899 tarihli nüshasında tarih vermeden Milas'ta saat 8.05'te "şiddetlice" bir deprem yaşandığından bahsetmekle birlikte sarsıntının tam tarihini vermemiştir.⁸⁸

18 Kasım 1899 Depremi

Köyceğiz'de alaturka saat 2.30'da meydana gelen bu deprem hafif şiddetlidir. Uzun sürdüğü ifade edilen deprem hasar meydana getirmemiştir.⁸⁹ 1899 yılı Muğla bölgesinde deprem aktivitesinin çok yoğun yaşandığı bir yıl olmuştur. Bu bakımdan yedi depremin yaşandığı 1899 yılı, sekiz depremin yaşandığı 1887 yılından sonra en fazla depremin yaşandığı tespit edilen yıldır.

⁸⁶ *İkdâm*, sy. 1874,16 CA 1317.

⁸⁷ 20 Eylül 1899 depremi Aydın ve Denizli sancaklarında bulunan yerleşim birimlerinin neredeyse tamamında etkili olmuş; 1.000'e yakın kişinin hayatını kaybetmesine, 15.000 civarında binanın yıkılmasına ya da büyük oranda hasar görmesine yol açmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selahattin Satılmış (2012). *Aydın vilâyetinde doğal afetler (1850-1900)*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Manisa.

⁸⁸ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 6630, 13 C 1317.

⁸⁹ *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 6684, 28 B 1317.

Sonuç

Bu çalışmada, 19. yüzyılın ikinci yarısında Muğla bölgesinde artçı sarsıntıları hariç toplam 51 adet depremin yaşandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda bölgede yaklaşık her yıla bir deprem düştüğü görülmektedir. Bu rakamlar kesin olmayıp, bunların dışında kaynaklarda geçmeyen veya tespit edemediğimiz depremlerin yaşanmış olması ihtimalinin bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Bölgede yaşanan depremlerden 3 tanesi can kaybına, 15 tanesi hasara yol açarken, diğerleri hafif şiddetli olup herhangi bir hasar oluşturmamıştır. Bu bağlamda 1850-1900 arasındaki 50 yıllık süreç içerisinde Muğla bölgesinde yaklaşık üç yılda bir hasar meydana getiren deprem yaşandığı söylenebilir. Özellikle 1862-1864, 1869-1872, 1886-1890 ve 1894-1899 dönemlerinde deprem aktivitesinin arttığı gözlemlenmiştir. 19. yüzyılın ortalarından sonlarına doğru bölgede yaşanan depremleri tespit edebileceğimiz arşiv belgesi ve gazete sayılarının giderek artmış olmasının da bu sayılarda etkili olduğu yadsınamaz. Bölgede depremlerin en fazla Muğla (21 defa), Marmaris (20 defa) ve Fethiye’de (14 defa) hissedildiği görülmektedir. Köyceğiz’de 9 defa, Milas’ta ise 5 defa deprem hissedilmiştir. Kısacası 19. yüzyılın ikinci yarısında Muğla bölgesinde sarsıntıların fazla ve sık bir şekilde yaşanması, günümüzde olduğu gibi o dönemde de bölgenin birinci derecede deprem kuşağında yer aldığı kanıtıdır.

Can kayıplarına yol açan depremler, 1851’de Fethiye’de, 1863’te Datça’da ve 1869’da Ula’da yaşanmıştır. Bu depremler aynı zamanda en fazla hasarın yaşandığı depremlerdir. 1851 Şubat’ında yaşanan deprem, Fethiye, Eşen (Kestep), Döğer, Ağirdos ve Üzümlü kazaları ile köylerinde en az 57 kişi hayatını kaybetmesine ve 1000’den fazla bina yıkılmasına yol açarken, en büyük hasarı, 379 ev ve mabedin yıkıldığı Elvis (Kaya) köyüne vermiştir. Diğerlerinden farklı olarak bu depremin artçı şokları çok uzun süre devam etmiştir. 23 Nisan 1863’te Datça’da meydana gelen deprem ise kazanın köyelerine, özellikle de 9 kişinin hayatını kaybettiği, 200 kadar binanın yıkıldığı Eleni köyüne büyük zarar vermiştir. 1 Aralık 1869 depremi ise Ula kazasının tamamen harap olmasıyla ve 3 kişinin yaşamını yitirmesiyle sonuçlanmıştır. Muğla bölgesinde meydana gelen bu tür büyük depremlerde evleri yıkılarak açıkta kalan afetzedelere çadır, gıda ve para yardımıyla bulunulması ya da vergilerinin bir yıl süreyle ertelenmesi gibi desteklerde bulunulmuştur. Bunların yanı

sıra Ekim 1856'da ve Haziran 1871'de Marmaris'te, Şubat 1890'da Bodrum'da meydana gelen depremler de yol açtığı hasar bakımından önem arz etmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Muğla bölgesinde yaşanan depremlerin bir kısmına yer altından gelen sesler eşlik etmiştir. Depremlerin bir kısmı zeminde değişikliklere yol açmıştır. Fethiye'de meydana gelen depremlerin bazılarında Babadağ'dan kopan kaya kütleleri aşağılara düşerken, bazı yerlerde zeminde yarıklar yani fay hatları oluşmuş, hatta buralardan siyah renkli sular çıkmıştır. Zemindeki bu tür değişimlere Fethiye dışındaki depremlerde rastlanılmamıştır.

Muğla bölgesinde hissedilen depremlerin bir kısmının merkez üssünün yıkıcı nitelikli depremlerin yaşandığı Bursa, Uşak, Rodos Adası gibi yerler olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Rodos Adası'nda meydana gelen depremlerin karşısında ve anakarada bulunan Fethiye, Marmaris, Datça gibi kıyı kentlerini de etkilediği ya da bunun tam tersi olarak anakarada meydana gelen depremlerin bahsi geçen adayı etkilediği görülmüştür.

Kaynaklar

I-Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Bab-ı Asafî Amedi Kalemî (A.AMD.) 30/39, 24 CA 1267.

Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Evrakı (A.MKT.MHM.) 264/77, 7 Z
1279.

Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A.MKT.NZD.) 54/95,
29.B.1268.

Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayat Evrakı (A.MKT.UM.) 51/95, 14 CA
1267.

Cevdet Maliye (C.ML.) 9483, 3 CA 1268.

Dahiliye Mektubî Kalemî (DH.MKT.) 1708/55, 23 B 1307.

İrade Dahiliye (İ.DH.) 230/13825, 16 CA 1267; 231/13865, 27 CA 1267;
231/13869, 27 CA 1267; 255/15685, 28 N 1268; 316/20363, 17 C 1271; 646/44934,
17 Z 1288.

İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.) 209/6790, 9 B 1267; 211/6867, 25 B 1267;
227/7790, 6 RA 1268/30.

Meclis-i Vala (MVL.) 239/53, 28 N 1267.

Yıldız Hususî Evrakı (Y.A.HUS.) 204/72, 28 L 1304; 207/35, 16 M 1305;
208/56, 16 RA 1305.

Yıldız Mütenevvia Evrakı (Y.MTV.) 141/36, 21 ZA 1313.

II-Sürelî Yayınlar

Cerîde-i Havâdis, sy. 519, 16 R 1267; sy. 528-530, 17 C-6 B 1267; sy. 534-
584, 6 Ş 1267-10 Ş 1268; sy. 587, 10 L 1268; sy. 725-731, 8 CA-20 C 1271; sy. 732,
28 C 1271; sy. 808, 29 S 1273.

Hizmet, sy. 532, 2 Ş 1309; 730, 11 Ş 1311; 760, 2 Z 1311; sy. 784, 3 R 1312.

İkdâm, sy. 629-638, 8-17 ZA 1313; sy. 1381, 1 ZA 1316; sy. 1597, 5 Ş 1316;
1874,16 CA 1317.

İzmir, sy. 117, 2 N 1294.

Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis, sy. 1301, 17 N 1276; sy. 1344-1368, 22-30 ZA 1286; sy. 1427-1455, 27 RA-6 CA 1287.

Tarîk, sy. 1272, 23 M 1305; sy. 1293, 15 S 1305.

Tercümân-ı Ahvâl, sy. 195, 22 Z 1278; sy. 333, 22 ZA 1279; sy. 547, 1 CA 1281; sy. 570, 24 CA 1281.

Tercümân-ı Hakikat, sy. 1643, 28 M 1301; sy. 2388, 28 Ş 1303; sy. 2537, 2 RA 1304; sy. 2748, 20 ZA 1304; sy. 2794, 16 M 1305; sy. 2824, 22 S 1305; sy. 5353-5375, 20 M-13 S 1314; sy. 6415, 22 L 1316; 6424, 2 ZA 1316; sy. 6436, 14 ZA 1316; sy. 6440, 18 ZA 1316; sy. 6630, 13 C 1317; sy. 6684, 28 B 1317.

The Eastern Express, Vol. 3, sy. 48, 28 Kasım 1883.

The Levant Herald, Vol. 11, sy. 45, 8 Aralık 1869; Vol. 13, sy. 20, 14 Haziran 1871; Vol. 7, sy. 30, 27 Temmuz 1887; Vol. 9, sy. 6, 10 Şubat 1889; Vol. 10, sy. 6, 10 Şubat 1890; Vol. 10, sy. 10, 10 Mart 1890; Vol. 15, sy. 16, 23 Nisan 1895; Vol. 16, sy. 17, 27 Nisan 1896; Vol. 16, sy. 26, 29 Haziran 1896; Vol. 19, sy. 13, 3 Nisan 1899.

III-Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AMBRASEYS, N., *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East A Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*, London: Imperial College Press, 2009.

DİPOVA, N. ve CANGİR, B., "Antalya İli Yerleşim Alanının Depremselliğinin Araştırılması", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi* 35, sy. 2 (2011): 93-114.

KARTAL, R.F., KADIROĞLU, F.T. ve KILIÇ, T., "Muğla Bölgesinin Sismik Aktivitesi ve Yapay Sarsıntılar", 18. *Aktif Tektonik Araştırma Grubu Çalıştayı*, 5-7 Kasım 2014, Muğla: 2014.

METE, Z., "Muğla", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* c. 30, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, 380.

OĞUZOĞLU, Y., "Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre 1855 Bursa Depremi", *Bursa Defteri*, sy. 4 (2001): 72-80.

PAMUKCİYAN, K., “Bursa'nın 1885 Yılı Büyük Depremi”, *Tarih ve Toplum*, sy. 31 (1986): 22-25.

SATILMIŞ, S. ve KELEŞ, A., “28 Şubat 1851 Megri (Fethiye) Depremi”, *VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (Ağustos 2015) Kitapçığı*, (2015): 579-589.

SATILMIŞ, S., “Aydın Vilâyetinde Doğal Afetler (1850-1900)”, Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2012.

SATILMIŞ, S., “30 Eylül 1887 Banaz Depremi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 38 (2016): 79-98.

SATILMIŞ, S., “Birinci El Kaynaklara Göre Isparta Depremleri (19. Yüzyılın İkinci Yarısı)”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, sy. 40 (2018): 297-312.

SÖZBİLİR, H., UZEL, B., SÜMER, Ö. ve ESKİ, S., *22-25 Kasım 2017 Muğla Depremleri ve Muğla İlinin Depremselliği Raporu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi Diri Fay Araştırma Grubu, İzmir, 2017.

ÜNAL, M. A., *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011.

YAZICI, M., “1851 Megri Depremi” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 28 (2012): 115-128.

YILDIZ, M., “1855 Bursa Depremleri”, *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri (22-23 Mayıs 2000)*, (2001): 119-140.